

Tore R. Nielsen

Eksotisk insektliv i Rogaland

Rogaland ligger gunstig til for et fargerikt og litt eksotisk dyreliv. Med fylkets sørlige beliggenhet og milde klima er vi så heldige ikke bare å ha et rikt fugleliv, men også et mangfoldig insektliv. Folk er observante og nysgjerrige, og mange interessante funn bringes til Stavanger Museum og til avisene i løpet av året. Denne artikkelen vil ta for seg en del aktuelle arter for Rogaland.

Sommerfugler – fargerike og raske

«Vårens første sommerfugl» pleier å være **neslesommerfuglen** (*Nymphalis urticae*). På vår milde kyststripe kan den en og annen gang krype frem fra dvalen allerede midtvinters. Men vanligvis ser vi den først i april – ennå på litt ustøe vinger. Ikke sjelden havner den på glass og presenteres i avisene av stolte jegere.

Larvene lever på nesle, en vidt utbredt plante. Dette gjør at neslesommerfuglen også går opp i fjellet og nordover i hele Norge.

Neslesommerfugl. *Small Tortoiseshell larva (Nymphalis urticae)*

Tittelside:

Neslesommerfugl. *Small Tortoiseshell (Nymphalis urticae)*

Et annet vårtegn er **sitronsommerfuglen** (*Gonepteryx rhamni*). Den er avhengig av skog, og er derfor vanligere innover i Rogalandsbygdene. Hannen er gyllent gul, hunnen mer gråhvit.

Ut over høsten «forsvinner» den i skogen, blant gule blader og visstent løv. Vingeform og farge kamuflerer den så effektivt at vi fortsatt er usikre på hvor den oppholder seg vinters-tid. Men på våren dukker den opp igjen, etter måneder med frost og sterk nedkjøling.

Blåvingene – disse himmelblå fargeklattene – finnes i flere utgaver. **Vårblåvingen** (*Celastrina argiolus*) flyr i låglandet i mai, og **vanlig blåvinge** (*Polyommatus icarus*) bl.a. på blomsterengene langs jærkysten. I fjellet finnes det flere andre arter. Alle har vakre farge-mønstre på undersida av vingene, et kjenne-tegn for hver art.

Sitronsommerfugl. Brimstone, male (*Gonepteryx rhamni*)

Blåvinge. Blue

Dagpåfugløyve. Peacock (*Nymphalis io*)

Dagpåfugløyvet (*Nymphalis io*) er fåtallig i Rogaland, men lett kjennelig på de store, blå øyete tegningene. Flere forskjellige insektgrupper har slike *bløffe-øyne*, som trolig virker skremmende overfor fugler og andre insektjegere. I hvile, eller når dagpåfugløyvet er på næringsjakt i en blomst, ses bare de brunsvarte vingeundersidene. Sommerfuglen blir da nærmest en mørk skygge. Men blir den skremt, slås de fargerike vingene fort ut – som en advarsel!

Svalestjerten (*Papilio machaon*) er et særsyn. Den finnes langs kysten og på øyene innover i Ryfylke. Den er gul og svart, og med røde og blå «øyne» bak ved stjerten. Svalestjerten er noe rastløs av seg, og er en rask og god flyger som lett tar til vingene om vi uroer den.

Larven er grønn med svarte tverrbånd og oransjegule prikker. Den lever bl.a. på strandkvann, en skjermplante som er vanlig langs havstrendene. Tar du på larven forsvarende seg ved å skyte ut en stinkende gulrød «gaffel» i nakken.

Svalestjert. Swallow-tail (*Papilio machaon*)

Svalestjert, larve
Swallow-tail, larva (*Papilio machaon*)

Bjørnespinneren (*Arctia caja*) ses oftest som larve. Den er lett å gjenkjenne på den lange svarte og reverøde pelsen. Sommerfuglen er riktig fargerik, bakvingene er blodrøde med blå øyeflekker. Den flyr om natten og ses derfor sjelden.

Bjørnespinner. *Garden Tiger (Arctia caja)*

Bjørnespinner. *Garden Tiger (Arctia caja)*

Geitramssvermer eller stor snabelsvermer . *Elephant Hawk-moth (Deilephila elpenor)*

Geitramssvermer eller stor snabelsvermer, larve. *Elephant Hawk-moth (Deilephila elpenor)*, larva

En nykommer til Rogaland er **geitramssvermer** eller **stor snabelsvermer** (*Deilephila elpenor*). I de siste årene har den spredd seg fra Øst- og Sørlandet, sammen med planten geitrams som har blitt vanlig i Rogaland etter 1970-årene. Folk har kanskje mest lagt merke til den rare larven, mørkebrun med hvite «øyne» på forkroppen og med en halepigge bakerst. Jevnlige dukker den opp i avisene, og ikke sjelden bringer folk den til museet. Den elegante og rasktflygende sommerfuglen har geitramsens farger, i lilla og grønt.

Særlig langs kysten sør på Jæren, bl.a. på Brusand, kan en i juli måned få oppleve å se **bloddråpesvermerne** (fam. *Zygaenidae*) – grønne og røde sommerfugler som er bemerkelsesverdige lite sky.

Bloddråpesvermerne smaker vondt og er giftige for fugler. Det er kanskje grunnen til at de opptrer så avslappet og tillitsfullt overfor nysgjerrige. Kikk nærmere neste gang du ser dem.

Bloddråpesvermer. Six-spot Burnet (*Zygaena filipendulae*)

Andre insekter

Den grønne sandjegeren (*Cicindela campestris*) er en fargerik, rask løpebille som kan ses på skogsveier og andre solvarme steder, på hastig jakt etter maur og andre småkryp. Billen er skinnende smaragdgrønn, en sjelden farge blant norske insekter.

Tordivelen (*Geotrupes stercorosus*) – bl.a. kjent fra Alf Prøysens vise (Tordivelen og flua)– er lett å kjenne igjen på den runde, svartfiolette kroppen. Beina er tilpasset gravearbeid, de er flate og litt breie. Tordivelen legger eggene sine i hestemøkk. Vi treffer den gjerne i skog og mark hvor hester ferdes.

Grønne sandjeger . Green Tiger Beetle (*Cicindela campestris*)

Tordivel . Lousy Watchman (*Geotrupes stercorosus*)

Kjempetrevepsen . Giant Wood Wasp (*Urocerus gigas*)

Kjempetrevepsen (*Urocerus gigas*) er fire centimeter lang og har en lang brodd bakerst på kroppen. Den blir ofte lagt merke til og bragt inn til Stavanger Museum og til avisene. Denne kjempen blant plantevepsene er et helt ufarlig vesen, men godt utstyrt med falske våpen. Brodden kan bare brukes til egglegging i barken av trær, størrelsen kan også skremme, og gult og svart er varselfarger som får oss til å tenke på insekter med langt skarpere armering.

Denne måten å forsvare seg på – å etterligne farlige modeller – kalles *mimikry* og er mye brukt i dyreverdenen. Øyetegninger som hos dagpåfugløyet, og kroppsformer og kontrastrike varselfarger, som gult, rødt og svart, er tydeligvis effektive «våpen» som kopieres og brukes overalt for å lure fienden. Dette sparer liv blant byttedyrene, og sparer energi som heller kan sikre artene avkom og en bedre oppvekst.

Det er ikke bare fugler som flyr langt

En junimorgen i 1996 sto en gruppe ornitologer på sørspissen av Sotra og kikket ut over sjøen etter trekkfugler. Mot sør fikk de øye på en gråaktig sky av «noe» som nærmet seg land. Skyen viste seg senere å være tusenvis av store sommerfugler som strøk nordover og inn mot land. På samme tid ble det en rekke steder i Sør-Norge sett noe lignende – store og fargerike sommerfugler dukket opp i store mengder i hager og parker.

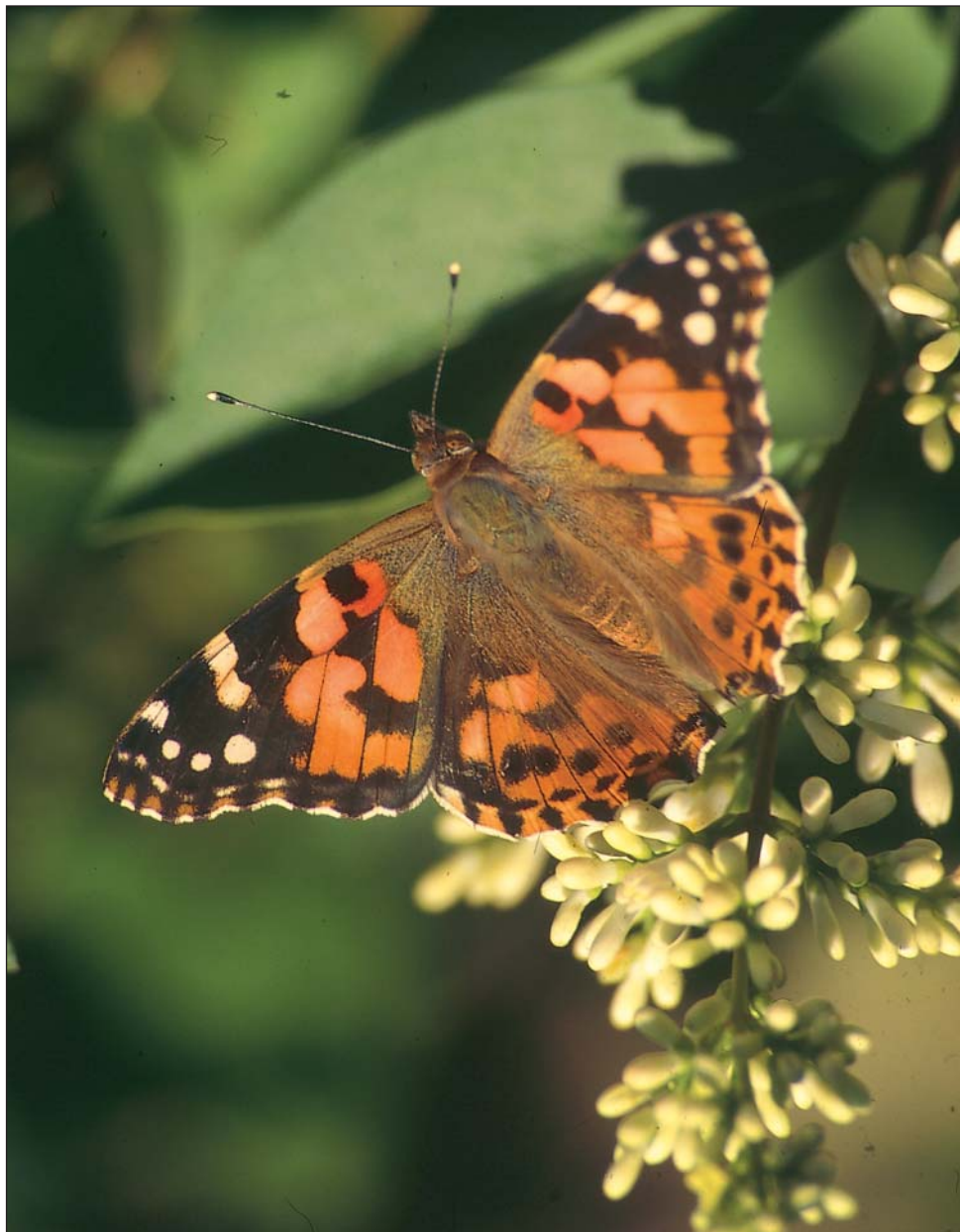
Opp gjennom historien beskrives også svermer av *marihøner* som flyr over åpent hav, og havstrender med mengder av oppskylte biller som ikke greide overfarten. Eksemplene forteller at også insektene i blant legger ut på vandringer. Faktisk ser vi dette i Rogaland også. Hvert år «importerer» vi flere av disse langtflygende artene – de flyr i hager, skog og mark etter en lang flytur fra Nord-Afrika og Sør-Europa.

Admiralen (*Vanessa atalanta*) er en årviss fargeklatt i de fleste hager. Den er ikke til å ta feil av, de blodrøde båndene på brunsvarte vinger er umiskjennelige karakterer.

De første individene kommer sørfra i slutten av mai – tydelig preget av en lang reise. Vingene er frynsete og slitte, og fargene bleknet. Trolig er det bare gravide hunner som trekker. Eggene blir lagt på brennesle, og dette gir starten på en norsk generasjon admiraler som flyr på sensommeren og høsten. De drar ikke sørover igjen og dør ut etter hvert som kulde og nedbør svekker dem. Men neste år kommer en ny bølge med gravide hunner.

Admiral. Red Admiral (*Vanessa atalanta*)

Tistelsommerfugl. *Painted Lady (Vanessa cardui)*

Tistelsommerfuglen (*Vanessa cardui*) har mer brokete vinger, og er vanligvis ikke så tallrik som admiralen. Men år om annet kan den opptre i store mengder, som i 1996 da den opptrådte invasjonsartet over det meste av landet.

Dødninghode.
Death's Head Hawk-moth (Acherontia atropos)

Dødninghode, nærbilde av ryggen
Death's Head Hawk-moth, close-up picture of the hawk's back. The moth has become famous because of the characteristic skull mark.

Vindelsvermer. *Convolutus Hawk-moth (Agrius convolvuli)*

Dødninghodet (*Acherontia atropos*) og **vindelsvermeren** (*Agrius convolvuli*) er kjempene blant trekkgiestene. Begge har en fem centimeter lang, kraftig kropp og et vingespenn på 11–13 cm. Med en slik størrelse er det ikke rart at de vekker oppsikt. Vindelsvermeren er grå med rød og svartstripet bakkropp. Dødninghodet har fått navn etter skalletegningen på ryggen; på engelsk heter den Death's-head Hawk-moth og på tysk Totenkopf-Schwärmer. De gule og svarte kroppsmønstrene gir oss assosiasjoner til stikkeveps, og når den store nattsvermeren i tillegg kan frembringe knurrelyder, inngir den respekt. Alt er likevel bløff, den er helt ufarlig og kan verken stikke eller bite. Lyder og farger er utelukkende tomme trusler for å holde oss på avstand.

Årsakene til slike insektmigrasjoner er ikke klarlagt, men kan være flere. Trolig henger de sammen med ytre miljøforhold som tørke, matmangel og store bestander, dvs. kort avstand mellom individene og dermed et visst sosialt press. Slike stressfaktorer kan utløse en trekkuro som setter det hele i gang, og den biologiske hensikten må være å øke artens muligheter til å overleve.

Summary

The article presents a number of rather common and colourful insects from Rogaland. Some of these insects are so spectacular that they quite often are brought to Stavanger Museum for identifying.

Some butterflies and moths, like the Red Admiral, the Painted Lady and the Death's Head Hawk-moth, are migrant species, showing up in our district after migrating from the continent. It is, however, only a one-way migration. The insects die here during the autumn, but our fauna is favoured by another «import» next year...

Forfatters adresse / Author's address:

Tore R. Nielsen
Sandvedhagen 8
4318 Sandnes
Norway

E-mail: trnielsen@c2i.net